

Rodzina XXI wieku – ewolucja modelu i wartości

Rodzina jest podstawową instytucją, której istnienie stanowi fundament ogólnie rozumianego społeczeństwa. Na przestrzeni lat uważano ją za przestrzeń uniwersalną, umożliwiającą zaspokojenie podstawowych potrzeb ludzkich, tj. prokreacja, potrzeby fizjologiczne, zapewnienie bytu. Nie można jednak zapomnieć o sferze duchowej oraz emocjonalnej, która również wpisuje się w ramy tych podstawowych potrzeb: miłości, przynależności, bezpieczeństwa, szacunku, zrozumienia, wychowania w określonym systemie wartości oraz związanego z tym rozwoju osobistego. Na przestrzeni wielu lat termin „rodzina” obejmował przede wszystkim związek dwóch osób – kobiety i mężczyzny, którzy (z założenia) darzyli się wzajemną miłością, odpowiadali za siebie oraz wychowanie następnego pokolenia. Fundamentalnie rodzina miała za zadanie przede wszystkim zapewnienie bytu oraz przetrwania jej członkom. Czasy współczesne i rewolucja w wielu aspektach życia nie pominęły jednak rodzinnego aspektu ludzkiej egzystencji. Co więcej, można powiedzieć, że bezustannie redefiniuje ona to pojęcie, poszerzając je oraz liberalizując. Staje się ono dużo bardziej dostępne oraz elastyczne, umożliwiając przy tym wpisanie się w ramy „rodziny” ludzi, którzy jeszcze kilkanaście czy kilkadziesiąt lat

Źródło: pixabay.com

temu nie byliby w powszechnej świadomości uznawani za tę podstawową komórkę społeczną. Ta postępująca inkluzywność wydaje się być trendem obecnym w praktycznie każdym aspekcie bycia człowiekiem. Nowoczesne podejście wydaje się więc sprzeczne z tradycyjnym, gdzie warunkami istnienia rodziny były: heteroseksualność pary, związek małżeński (bardzo często sakramentalny), posiadanie i wychowywanie potomstwa oraz wspólne zamieszkanie z prowadzeniem gospodarstwa domowego. „Nowa” rodzina wybiega poza ten schemat, uznając się raczej za „jakiegokolwiek połączenie dwóch osób (lub więcej), złączonych więzami obopólnej umowy, związkiem urodzenia bądź adopcji, realizujące wspólne działania i obowiązki (...)”¹. Wszystkie te przemiany idą z duchem nowoczesności, w którym dominuje kult jednostki, samorozwoju, życia według własnego scenariusza, spełniania swoich aspiracji, jak również tworzenia własnej tożsamości czy większej wolności seksualnej, bez skrupowania tradycją. Rodzina nie jest już wymagana, by spełniać funkcję ekonomiczną człowieka czy nawet realizować wspólne cele. Rozumiana jest ona raczej jako wspólnota, która składa się z różnorodności celów, potrzeb i zachowań. Nie jest ona jednością, a raczej grupą ludzi, którzy razem chcą realizować swoje indywidualne plany, wspierając się w różnym natężeniu i zakresie, podkreślając przy tym jednak swoją odrębność jako jednostki.

1. Ewolucja modelu rodziny

Na przestrzeni lat rodzina musiała spełniać określone role, by z założenia móc się nią nazywać. Tak jak cały świat, zmieniały się one jednak. Wskazuje się powszechnie dwa momenty w historii, które miały największy wpływ na zachwianie dotychczasowych funkcji rodziny – przejście z tradycyjnego modelu społeczeństwa w nowoczesne, a następnie z nowoczesnego w ponowoczesne. Odpowiada to kolejno przekształceniu się społeczeństwa rolniczego w przemysłowe, a przemysłowego – w informatyczne. Przemiany te wymusiły dostosowanie się rodzin do nowych warunków. Każdy z tych modeli ma zdecydowanie odmienną charakterystykę:

- Rodzina tradycyjna miała za zadanie przede wszystkim zapewnić byt i przetrwanie. Opierała się ona na konserwatywnych wartościach oraz ściśle określonych rolach. Można było dostrzec w niej hierarchiczną strukturę, w której dominującą rolę miał najstarszy mężczyzna, który był jednocześnie żywicielem rodziny. Miał on decydujący głos w podejmowaniu każdej decyzji. Kobieta natomiast pełniła funkcję opiekunki ogniska domowego. W przeważającej większości były to osoby utrzymujące się z pracy we własnym gospodarstwie. Wiązało się to z wysoką dzietnością, która pozwalała tak naprawdę na uzyskanie odpowiedniej siły roboczej, aby zapewnić byt całej rodziny. Zamieszkiwali oni zazwyczaj wielopokoleniowe domostwa, zapewniając przy tym opiekę zarówno najmłodszym, jak i najstarszym. Wysokie przywiązanie do tradycji i religii skutkowało wysoką trwałością związków.
- Rodzina nowoczesna zakładała bardziej partnerski układ ról i większą elastyczność w funkcjonowaniu rodziny. Jej głównym celem było zapewnienie stabilizacji oraz rozwoju. Kobieta i mężczyzna byli tutaj równoważni i wspólnie podejmowali decyzje oraz dzielili się obowiązkami. Zarówno mąż, jak i żona

---

¹ K. Slany, Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego w ponowoczesnym świecie, Nomos, Kraków, 2002

podejmowała w tym modelu pracę zarobkową, a opieka nad potomstwem była dzielona. Dzielność w tych relacjach była zdecydowanie niższa w porównaniu do rodzin tradycyjnych. Spadła waga przykładana do tradycyjnych norm i religii na rzecz emocjonalnego zadowolenia partnerów oraz ich dzieci. Zaczęły również pojawiać się rozwody oraz tworzenie rodzin patchworkowych, czyli zrekonstruowanych.

- Rodzina ponowoczesna (XXI w.) stawia natomiast na wolność oraz samorealizację. Charakteryzuje się ona płynnością relacji oraz różnorodnością życia rodzinnego. Związki małżeńskie nie muszą być zawierane, często zastępowane są związkami nieformalnymi. Model ten odchodzi również od tradycyjnego wzoru relacji mężczyzny i kobiety, dopuszczając również związki par jednopłciowych. Nieraz rodzina przybiera formę samotnego rodzicielstwa czy związku na odległość. Role płciowe i wychowawcze są całkowicie elastyczne. Priorytetowane jest dobro jednostki oraz jej potrzeb, a nie zbiorowości, kładąc przy tym nacisk na prawo do samorealizacji, wolności oraz autentyczności. Akceptowany jest w tym modelu wysoki poziom mobilności emocjonalnej, zawodowej, a nawet fizycznej. Związki są tutaj najmniej trwałe, a sama relacja mocno redefiniowana.

Tab. 1 Porównanie modelu rodziny: tradycyjnej, nowoczesnej i ponowoczesnej

Cecha	Rodzina tradycyjna	Rodzina nowoczesna	Rodzina ponowoczesna
Struktura	Patriarchalna, hierarchiczna	Partnerska, demokratyczna	Płynna, różnorodna
Podział ról	Ścisły: mężczyzna – żywiciel, kobieta – opiekunka	Dzielenie obowiązków zawodowych i domowych	Role elastyczne, niezależne od płci
Trwałość związku	Wysoka, rozwody rzadkie	Średnia, rosnąca liczba rozwodów	Niska, związki często tymczasowe lub redefiniowane
Forma związku	Małżeństwo sakramentalne lub cywilne	Małżeństwo lub konkubinat	Związki formalne, nieformalne, jednopłciowe, patchworkowe
Rola religii/tradycji	Duża – oparcie na wartościach religijnych i obyczajowych	Mniejsza, zróżnicowane podejście	Minimalna, indywidualizm dominuje
Liczba dzieci	Zazwyczaj większa (tradycyjna wielodzietność)	Ograniczona – zazwyczaj 1–2	Różna – dzieci nie są koniecznym elementem rodziny
Priorytet w rodzinie	Dobro wspólne, obowiązek wobec rodziny	Dobro relacji, rozwój dzieci	Samorealizacja jednostki, emocjonalne spełnienie
Dominujące wartości	Wierność, poświęcenie, obowiązek	Partnerstwo, dialog, równość	Autonomia, wolność, autentyczność

Źródło: Opracowanie własne

Biorąc pod uwagę powyższe różnice, należy również wspomnieć o wadze małżeństwa oraz rodziny, która również się zmieniała. W okresie przywiązania do tradycji wejście w związek małżeński oraz założenie rodziny było swego rodzaju „wejściem w dorosłość”. Nie dziwi więc fakt, że młodzi ludzie starali się jak najszybciej założyć rodzinę, gdyż właśnie wtedy w oczach społeczeństwa stawali się oni dorosłymi, z którymi trzeba się liczyć. Założenie rodziny było więc naturalnym oraz powszechnym etapem życia każdego człowieka. Można powiedzieć nawet, że była to norma, obowiązek płynący z oczekiwań otoczenia. Obecnie małżeństwo i rodzina nie oznacza wejścia w dorosłe życie, a raczej jego zwieńczenie. Młodzi ludzie w pierwszej kolejności stawiają na samorozwój. Posiadanie potomstwa zaraz po 20 roku życia wydaje się dla większości abstrakcyjne. Nie zbudowali oni w końcu jeszcze kariery oraz odpowiedniego zaplecza materialnego na posiadanie dzieci. Zakładanie rodziny wiąże się bowiem z dużą odpowiedzialnością i wymaga czasu oraz poświęcenia. Na tym etapie życia posiadanie rodziny wydaje się wręcz obciążeniem, które może zahamować samorozwój. Z tego też powodu decyzja o małżeństwie i posiadaniu potomstwa przesuwa się raczej na okolice 30 roku życia, o ile w ogóle się pojawi. Część osób nigdy nie decyduje się na zawarcie trwałego związku, a tym bardziej na posiadanie dzieci. Cenią sobie wolność i całkowicie mogą poświęcić się kształtowaniu samego siebie.

2. Interpretacja przemian rodziny

Problematyka zmian zachodzących w rodzinie to temat bardzo złożony, budzący wiele kontrowersji. Nie dość, że dzieją się one na wielu płaszczyznach i są nierozzerwalnie związane ze zmieniającym się światem, to rozpatrywane są również różnorakie podejścia badawcze do tego zagadnienia. M. Dziemianowicz-Nowak, analizując przemiany rodziny, wyróżnia trzy narracje²:

- normatywno-ideologiczną głoszącą, iż przemiany zachodzące w rodzinie stanowią dla niej zagrożenie. Zwolennicy tego dyskursu przyjmują, że rodzina traci swoją pozycję w społeczeństwie, jest detronizowana. Następuje jej rozkład i upadek. Instytucja rodziny traci swoją rolę w kontroli i kształtowaniu ludzkich zachowań oraz piastowaniu tradycyjnych wartości. Małżeństwo i posiadanie potomstwa są postrzegane raczej jako plan na indywidualne życie. Samo pojęcie rodziny ulega laicyzacji – pozbawienia transcendencji. Jej sakralny wymiar zostaje zredukowany. Można wymienić tutaj trzy tendencje:
  - 1) wypieranie wartości rodzinnych;
  - 2) szerzenie idei, poglądów, form zachowań godzących w istotę małżeństwa i rodziny;
  - 3) podważenie i osłabienie roli rodziny w procesie wychowania oraz socjalizacji.

Można powiedzieć, że jest to swego rodzaju kryzys rodziny, która wydaje się wrogiem postępu oraz instytucja opresyjną, szczególnie wobec kobiet.

- instrumentalno-techniczną, która prezentuje zupełnie inne podejście do wyżej opisanych zmian. Według tej idei zachodzące zmiany nie powinny być

---

² M. Dziemianowicz-Nowak, Doświadczenia rodzinne w narracjach. Interpretacje sensów i znaczeń, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002

postrzegane w kategoriach kryzysu, lecz ewolucji, która prowadzi do powstania nowego typu rodziny. Przytacza się tu następujące argumenty;

- 1) rodzina wciąż jest podstawową instytucją społeczną;
- 2) dalej ma duże znaczenie i nie zmieni się to w przyszłości;
- 3) dominującą formą w dalszym ciągu będzie rodzina monogamiczna i heteroseksualna;
- 4) przemiany rodziny są naturalnym elementem jej rozwoju.

W tej narracji rodzinie nie grozi klęska. Musi ona natomiast nadać za rozwojem, więc należy ułatwić jej dostosowywanie się do zachodzących w społeczeństwie zmian.

- praktyczno-moralną, której najważniejszym założeniem jest zrozumienie zachodzących zmian, odszyfrowanie ich sensu oraz znaczenia. Zwolennicy tego nurtu skupiają się raczej na zadawaniu pytań: Co oznacza bycie ojcem? Co oznacza bycie matką? Co rozumiemy pod pojęciem „rodzina”? Starają się oni uzyskać głębszy wgląd w problematykę rodziny, dzięki któremu możliwe jest zdobycie wiedzy oraz wspieranie rodziny w zakresie jej kompetencji.

3. Hierarchia wartości a rodzina

Jak już wyżej wspomniano, rodzina w dzisiejszych czasach niejako straciła już swój wymiar egzystencjalny – zapewnienie podstawowego bytu oraz bezpieczeństwa. W dalszym ciągu jest ona jednak postrzegana jako wartość kierunkowa, która nadaje życiu znaczenie oraz sens. Co ciekawe, stała się ona wartością elitarną. Jest to sukces danej pary, a nie tylko kolejny etap w życiu. Założenie rodziny postrzegane jest jako ostateczne zwińczenie ułożonego, dorosłego życia. Można powiedzieć, że jest to ukoronowanie życia pełnego sukcesów.

Obecnie młodzi ludzie uznają rodzinę za wartość praktycznie równorzędną innym: zdrowiu, pieniądzu, dobrobytowi czy pracy. W świadomości ludzkiej zaczęło panować przekonanie, iż wartości te nie muszą być ze sobą rozdzielane. Co więcej, świetnie się ze sobą komponują, tworząc przy tym harmonię. Młodzi charakteryzują się dziś mocno pragmatycznym podejściem do życia i łączą wartości materialistyczne z postmaterialistycznymi. Dobra materialne nie stoją dla nich na przeszkodzie posiadania dóbr duchowych. Uważają wręcz, że więcej „mieć” jest warunkiem lepszego „być”. Dwa te elementy muszą znaleźć się w równowadze, aby rodzina mogła zapewnić sobie harmonijny rozwój.

Samo założenie rodziny okazuje się trudną decyzją, która wymaga uprzedniego przygotowania, zarówno materialnego, jak i duchowego. Wydaje się więc, że jest ono bardziej racjonalne oraz przemyślane. Wskazuje na to również wiek, w którym ludzie decydują się na założenie rodziny. Są to osoby starsze niż dawniej, które lepiej potrafią zdefiniować cele wiążące się z rodziną.

4. Podsumowanie

Rodzina na przestrzeni lat ewoluowała wraz z postępem społecznym, technologicznym i kulturowym. Tradycyjna rodzina opierała się na kilku kluczowych elementach jak jasno określone role płciowe, religijność oraz wzorce pokoleniowe.

Współcześnie struktura ta ulega znacznym przemianom. Mimo wszystko wartości rodzinne są dalej bliskie młodemu pokoleniu – widać jednak niedającą się przemilczeć potrzebę ich zredefiniowania. Wydaje się również, iż różne fronty dyskusji na temat zachodzących zmian zawierają w sobie cenne wskazówki oraz myśli. Absolutnie nie można nie dostrzegać zagrożeń stojącym przed rodziną, ale trzeba również pomóc jej dostosować się do obecnych oczekiwań oraz otaczającej rzeczywistości. Należy ponadto uważnie przyjrzeć się zjawiskom, które w niej zachodzą, dzięki czemu możliwe będzie dostrzeżenie doświadczeń oraz świata wartości ówczesnej rodziny. Zmiany rodziny mogą zachodzić:

- w różnym tempie, szybko bądź wolno;
- w różnych obszarach – oczekiwań, ideałów czy praktycznym życiu codziennym;
- w różnym zakresie, obejmując kilka dziedzin codziennego życia rodzinnego;
- w różnych kierunkach, np. tradycyjnym lub liberalnym;
- z różnych przyczyn: społecznych, kulturowych, ekonomicznych, psychologicznych.

Dostosowując pojęcie rodziny do dzisiejszych potrzeb, należy więc pamiętać o jej złożoności oraz różnorodności.

Bibliografia:

1. Doniec R., *Rodzina polska w XXI wieku – przemiany i kondycja Próba syntezy*, Pedagogika Społeczna, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków
2. Romanowska-Jonio S., *Rodzina w kontekście zmian społeczno-kulturowych w świetle badań własnych*, „Wychowanie w Rodzinie” t. XXXI (2/2024)
3. Magda-Adamowicz M., *Znaczenie, potencjał i ewolucja polskiej rodziny*, „Wychowanie w Rodzinie” t. XXIII (2/2020)
4. Szluz B., *Obraz współczesnej rodziny: teoria i badania*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2017
5. Dziemianowicz-Nowak m., *Doświadczenia rodzinne w narracjach. Interpretacje sensów i znaczeń*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002
6. Słany K., *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego w ponowoczesnym świecie*, Nomos, Kraków, 2002

SFINANSOWANO ZE ŚRODKÓW NARODOWEGO INSTYTUTU WOLNOŚCI – CENTRUM
ROZWOJU SPOŁECZEŃSTWA OBYWATELSKIEGO W RAMACH RZĄDOWEGO PROGRAMU
FUNDUSZ INICJATYW OBYWATELSKICH NOWEFIO NA LATA 2021-2030